

Тема лекції 2: ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

Основні питання:

- 1. Реалістична концепція впливу держави на економіку**
- 2. Публічне адміністрування та запровадження державної економічної політики**
- 3. Державне регулювання економіки, його об'єкти, суб'єкти та методи**

Концепції впливу держави на економіку:

- **Економічний лібералізм** (класична школа та інші) - ринкове саморегулювання господарських процесів мінімізує ступінь державного регулювання економіки
- **Соціалістична концепція** (марсизм) - заперечує ефективність ринкового саморегулювання на користь суспільного (державного) регулювання та планування економіки на основі наукового підходу
- **Реалістична концепція** (історична школа, інституціоналізм, кейнсіанство) - здійснення державного регулювання економіки на засадах теорії соціального плюралізму та вибіркового залучення переваг ринкового саморегулювання

Теоретичні засади концепції реалізму:

- Тільки держава, доповнюючи ринок, може найточніше висловити загальнонаціональний інтерес, стати знаряддям загального добробуту

Вчення про «національну економію», національну своєрідність господарських систем та законів їх еволюції. Заперечується існування універсальних економічних законів, виходячи із незіставності національних економік, які мають власний шлях розвитку та історичну специфіку

Кожна країна розвивається на підґрунті власних історичних традицій, духовно-моральних норм, ментальності народу. Задача національної економіки вивчити ці специфічні особливості і визначити найбільш сприятливі для розвитку суспільства. Роль держави полягає у сприянні розвитку продуктивних сил нації та створенні найсприятливіших умов для реалізації її економічного потенціалу

Ф. Ліст:

“Очевидно тепер, як дивно помилялася класична школа, роблячи предметом своїх досліджень лише матеріальні багатства або мінові цінності...”

Национальная система политической экономики. – С. 129.

«Протекціоністська система є єдиним засобом для підняття відсталих країн до рівня націй, що випередили їх, які від природи не одержали ніякої вічної монополії мануфактурної промисловості, а лише виграли в часі перед іншими націями»

Национальная система политической экономики. – С. 119.

Т. Веблен

“Звичаї світу бізнесу склалися під напрядом та вибірковою дією законів хижацтва і паразитизму. Ці звичаї власництва, похідні, більш-менш віддалені, від стародавньої хижацької культури. Проте сучасній економічній ситуації ці фінансові інститути ніяк не відповідають, бо вони склалися в економічних умовах минулого, умовах, децо відмінних від сучасного моменту”.

“Теория праздного класа”. – С. 262.

Дж. Кейнс

“гроші є суспільним інститутом, відповідальність за нормальне функціонування якого має лежати на державі”

Грошово-кредитна політика держави, спрямована на стабілізацію грошового обігу, рівня цін, валютного курсу і процентної ставки, стала необхідним елементом розвиненого ринкового господарства. Центральний банк з розрахункового центру перетворився в інституцію, яка формує економічне середовище національної економіки, її гроші.

Дж. М. Кейнс:

Ринок призводить до того, що економіка функціонує на значно нижчому рівні, від потенційно можливого. Зниження цін і заробітної плати, негативно впливає на рівень виробництва і зайнятості. Справа в тому, що більш низькі ціни і заробітна плата ведуть до падіння доходів, що, у свою чергу, викликає подальше скорочення загальних витрат. Якщо в умовах окремої фірми падіння ставок заробітної плати теоретично призводить до збільшення попиту на працю, то у рамках усього суспільства загальне зниження заробітної плати означає зниження грошових доходів, що викликає падіння сукупного попиту на продукцію і працю.

«Общая теория занятости, процента и денег» .

Модель державного регулювання національної економіки

Дж. Кейнса:

- централізований контроль регулювання національної економіки за визначальними напрямками
- прогнозування і планування національної економіки
- здійснення державою політики «ефективного попиту»

Інвестиційний мультиплікатор показує співвідношення між збільшенням інвестицій, з одного боку, і зростанням зайнятості та доходу – з іншого.

Отже суть ефекту мультиплікатора – проста. У результаті державного регулювання (прямого – через бюджетну та грошово-кредитну політику або непрямого – через фіскальну політику) збільшується споживчий попит, який мультиплікує (збільшує) попит на товари і послуги.

Відповідно до *реалістичної концепції*, для розвитку економіки не існує безвихідних, тупикових ситуацій, «скрізь можна знайти свій історичний вихід, придатний для країни, часу і обставин».

Вивчення господарської дійсності має бути системним, в усій повноті її різноманіття, з різних сторін і у різних гранях.

У вузькому значенні, під **державним управлінням** розуміють діяльність відповідних виконавчих органів державної влади всіх рівнів відносно управління та регулювання повсякденними справами в конкретних сферах суспільного життя. В англосаксонській науковій літературі цьому поняттю відповідає поняття «government».

У цьому сенсі ключова роль належить виконавчій владі в особі уряду і державно-адміністративного апарату.

У широкому розумінні поняття «*державне управління*» включає діяльність держави в цілому і охоплює великий спектр функцій від забезпечення національного суверенітету і захисту національних інтересів як всередині країни, так і на міжнародній арені, до підтримки економічних, соціальних, політичних, організаційних і правових умов розвитку суспільства. Інакше кажучи, це політичне управління справами усього суспільства. В англійській літературі воно позначається поняттям «**public administration**».

Розрізняють також *політичне управління*, під котрим мається на увазі процес розробки і прийняття довгострокових і стратегічних рішень вищим керівництвом країни. Такі рішення визначають основні напрямки та пріоритети соціально-економічного та політичного розвитку країни та створення умов для їх реалізації. Мова йде про політичне управління справами всього суспільства. В цьому контексті держава покликана забезпечити функціонування і розвиток основних сфер життєдіяльності людей, створити та підтримувати інфраструктуру, на якій базується вся життєдіяльність суспільства, в тому числі і економічної системи.

Адміністрування (англ. administration – управління) є видом організаційно-розпорядчої діяльності, спрямованої на підготовку та впровадження рішень, управління персоналом, надання послуг населенню.

**Політична діяльність, спрямована на вироблення і здійснення державної політики називається
врядуванням.**

Публічне адміністрування – це технічна складова врядування, що має здійснюватись на професійній (неполітичній) основі.

Адміністрація повинна бути *рецептивною*, сприйнятливою до інтересів і потреб суспільства.

Така адміністрація повинна мислити стратегічно, визнаючи значимість і цінність громадянського суспільства і громадських послуг. **Рецептивна** адміністрація має служити суспільству і, перш за все, громадянам, яких вона цінує і з якими веде прямий діалог.

Головним принципом функціонування публічного адміністрування є **ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ** перед суспільством за свої дії.

Реакція держави на певну проблему, що не може бути вирішена іншим способом і потребує державного втручання визначається як *державна політика.*

Поняття «**політика**» означає передусім діяльність органів державної влади і державного управління залежно від суспільного устрою та структури економічної системи країни, а також спосіб дій, спрямованих на досягнення певної мети, або спрямування суспільно-господарського життя в певному напрямку.

Державну економічну політику

можна визначити як цілісну систему науково обґрунтованих ідей, цілей, відповідний комплекс заходів держави, спрямованих на стабільний розвиток економічної системи у всіх сферах суспільного життя для досягнення стратегічної мети, а також діяльність органів державного управління щодо їх реалізації.

Державна економічна політика

має будуватися на вмілому поєднанні стратегічних і поточних цілей.

Функції економічної політики:

1. Визначення головних цілей, пріоритетів та засобів розвитку економіки.
2. Формування правових засад функціонування економіки.
3. Захист конкуренції як головного «мотора» ринкового механізму.
4. Перерозподіл доходів та ресурсів.
5. Стабілізація економіки.

Державне регулювання економіки полягає у впливі держави на діяльність господарюючих суб'єктів.

Державне регулювання економіки –

це система знань про сутність, закономірності дії та правила застосування типових методів і засобів впливу держави на хід соціально-економічного розвитку, спрямованих на досягнення цілей **державної економічної політики.**

Державне регулювання економіки

є чистим суспільним товаром, споживачами якого є всі члени суспільства, об'єкти господарювання, громадські організації тощо.

Такий товар перетворюється в суспільне благо у тому випадку, коли **державне регулювання забезпечує економічну ефективність і соціальну справедливість.**

Державне регулювання економіки

це втручання державних органів влади за допомогою різних методів та інструментів у розвиток основних економічних процесів з метою забезпечення позитивних соціально-економічних результатів.

Методи регулювання ринку залежать від багатьох чинників, а саме:

інститутів, політичної системи, структури фінансово-кредитної системи, механізму використання податків, ефективності ціноутворення (з боку держави), державних замовлень і контрактів, організації і використання системи банків, маркетингу і стану інформаційного середовища.

Важелі впливу держави

- планування (індикативне, централізоване, вибіркоче)
- регулювання фінансово-кредитної системи
- регулювання грошового обігу
- регулювання доходів та витрат населення
- утворення державного сектора економіки

Можливі об'єктивні вади

державного регулювання економіки -

(проблемні питання для держави щодо забезпечення ефективного впливу на розподіл обмежених ресурсів і невідповідність політики розподілу обмежених ресурсів поширеним у суспільстві уявленням про справедливість):

- обмеженість інформації
- нездатність держави повністю контролювати реакцію контрагентів на її дії
- недосконалість політичного процесу
- обмеженість контролю над державним апаратом

Три основних групи завдань держави у ринковій економіці:

1. Створення та регулювання правової основи функціонування економіки.
2. Забезпечення необхідних умов для функціонування ринкового механізму, системи вільного підприємництва (антимонопольне регулювання та протекціонізм, фінансова політика, боротьба з інфляцією та безробіттям, політика макроекономічної стабілізації **ТОЩО**).
3. Розв'язання проблем, які непідвладні ринку (суспільні блага, екологія, соціально-орієнтований розподіл ресурсів, забезпечення соціального захисту та соціальних гарантій тощо).

Об'єктами

державного регулювання економіки є

- економічні підсистеми (економіка регіонів, народногосподарських комплексів, галузей; сектори економіки; стадії відтворення)
- соціально-економічні процеси (економічні цикли, демографія, зайнятість, інфляція, науково-технічний прогрес, екологія, кон'юнктура тощо)
- відносини (кредитні, фінансові, зовнішньоекономічні тощо)
- ринки (товарів, послуг, інвестицій, цінних паперів, валюти, фондів, капіталів тощо)

**Суб'єкти державного регулювання економіки
є держава в особі державних органів:**

- президента
- парламента
- уряду
- центрального (Національного) банка
- місцевих адміністрацій

Ув'язка та координація різних форм економічного методу державного регулювання здійснюється через програмування (планування) ринкової економіки:

держава розробляє довготривалі програми розвитку окремих галузей виробництва, науково-технічних напрямків, соціальної сфери, що передбачають державне інвестування, залучення через систему пільг приватного капіталу тощо. Ці програми мають конкретну мету, реальні етапи і строки виконання. У міру реалізації одних програм розробляються і запроваджуються інші.

Методи державного регулювання економіки (ДРЕ)

— це способи впливу держави на сферу підприємництва, інфраструктуру ринку, некомерційний сектор економіки з метою створення умов їх ефективного функціонування відповідно до напрямів державної економічної політики.

За формами впливу розрізняють наступні методи ДРЕ

- **прямого впливу:** безпосередньо впливають на функціонування суб'єктів ринку (нормативно-правові акти, макроекономічні плани та цільові комплексні програми, державні замовлення, централізовано встановлені ціни, нормативи, ліцензії, державні бюджетні витрати, ліміти тощо)
- **непрямого впливу:** створення певного економічного середовища, яке змушує їх діяти в потрібному державі напрямі (інструменти фіскальної, бюджетної, грошово-кредитної, інноваційної, інвестиційної, амортизаційної та інших напрямів економічної політики, а також методи морального переконування)

За засобами впливу виділяють наступні методи ДРЕ

- правовий
- адміністративний
- економічний
- ідеологічний

Правове регулювання:

діяльність держави щодо встановлення обов'язкових для виконання юридичних норм поведінки суб'єктів права

- Конституція
- Закони України
- укази й розпорядження Президента України
- постанови та інші акти Верховної Ради
- постанови й розпорядження Кабінету Міністрів
- нормативно-правові акти центральних органів (міністерств, відомств)
- нормативні акти місцевих державних адміністрацій

Адміністративне регулювання:

інструменти прямого впливу держави на діяльність суб'єктів ринку

- ліцензії
- квоти
- санкції
- стандарти
- державні замовлення
- ціни

Економічне регулювання

Інструментами виступають елементи таких напрямів економічної політики держави:

- фіскальна політика (у тому числі бюджетної та податкової)
- грошово-кредитна політика
- амортизаційна політика
- структурна політика
- інноваційна політика
- інвестиційна політика
- науково-технічна політика

Ідеологічний метод державного регулювання економіки засновується на довгостроковій стратегії розвитку суспільства, в основі якої лежать систематизовані уявлення про узгоджені цілі, завдання та пріоритети такого розвитку.

Підхід формування загальнонаціональної стратегії має засновуватися на зверненні людини, суспільства та держави до *традиційних духовно-моральних цінностей нашого народу*. У пошані мають бути не гроші, а гідність, честь й совість людини. Необхідно відкинути ідею стягання як цілі життя людини, і знову підкоритися святій ідеї служіння. Формою реалізації державної ідеології має стати система виховання та засоби роз'яснення й популяризації цілей і змісту державного стратегічного планування, інструменти моральної та матеріальної мотивації тощо.